

RAZLIKE U ZADOVOLJSTVU BRAKOM OVISNO O PROFILU EGOGRAMA I STILU INTERPERSONALNE RAZMJENE PARTNERA

SAŽETAK

Istraživanje je provedeno s ciljem ispitivanja transakcijsko-analitičke pretpostavke o postojanju povezanosti između profila egograma, stila interpersonalne razmjene i stupnja zadovoljstva brakom. U istraživanje su uključena 63 bračna para iz urbanih sredina. Podaci su prikupljeni zadavanjem četiri upitnika: Upitnika ego stanja, Skale interpersonalnog profila, Indeksa bračnog zadovoljstva i Kansas skale bračnog zadovoljstva. Rezultati ukazuju na to da različiti, čak komplementarni, interpersonalni stilovi partnera kao i funkcionalni sklopovi ličnosti u određenim okolnostima mogu predstavljati indikator potencijalnih bračnih nesuglasica i teškoća.

¹ Mr. Kristina Brajović Car, psihologinja, specijalist psihoterapije, e-mail: kbrajovic@gmail.com.

² Prof.dr.sc. Marina Hadži Pešić, klinička psihologinja

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: siječanj, 2011.
Prihvaćeno: veljača, 2011.
UDK 159.922.1/.2-055.5/.7

Kristina Brajović
Car¹

Odsjek za psihologiju
Fakultet za medije i
komunikacije, Beograd

Marina Hadži
Pešić²

Odsjek za psihologiju
Filozofski fakultet, Niš

Ključne reči:

transakcijska analiza,
funkcionalni model
ličnosti, ego stanje, stil
interpersonalne razmjene,
egogram.

TEORIJSKI OKVIR

Tijekom posljednjih godina fokus istraživanja partnerske dinamike pomiče se s ispitivanja intrapsihičkih karakteristika ličnosti partnera na proučavanje interpersonalnog ponašanja, odnosno komunikacija i interakcija u braku, kao i upoznavanje s diskriminacijskim strategijama izbora partnera (Gottman i Notarius, 2000.). Dok najveći dio tradicionalne psihologije u prvi plan stavlja objašnjenja u okviru statičnih entiteta, kao što su crte ličnosti, modeli pamćenja, inteligencija i drugo, transakcijski analitičari češće nude objašnjenja koja se temelje na dinamici socijalne interakcije, s naglaskom prije na procesima nego na strukturama.

Prema teoriji transakcijske analize (u daljnjem tekstu *TA*) osnovnu strukturnu jedinicu ličnosti čine tri ego stanja, Odrasli, Roditelj i Dijete, koja se mogu definirati kao koherentni skup misli i osjećaja i njima odgovarajućih oblika ponašanja (Berne, 1961.). Odraslo ego stanje prikuplja informacije, testira realnost i donosi odluke u skladu sa sadašnjim trenutkom. Ego stanje Roditelj predstavlja skup stavova, misli, ponašanja i osjećaja koja je osoba preuzela od svojih roditelja ili značajnih figura iz prošlosti, a ego stanje Dijete odnosi se na misli, osjećaje i ponašanja koja je osoba imala u djetinjstvu. Spomenuta tri strukturna ego stanja su operativna manifestacija triju organa psihe: neopsihe, eksteropsihe i arheopsihe (Berne, 1961.).

Pored strukturne analize, za analizu načina komunikacije u transakcijskoj analizi značajna je funkcionalna analiza ponašanja koja nam opisuje na koji način svako od ego stanja funkcionira. Tako, možemo reći da osoba funkcionira kao Slobodno ili Prilagođeno Dijete, kao Kritičan ili Njegujući Roditelj ili kao Odrasli.

Funkcionalni model ličnosti predstavlja deskriptivni model cjelokupne ličnosti koji korisno opisuje različite uloge koje osoba bira kako bi izrazila vlastitu osobnost i svoje potrebe te suži za klasifikaciju uočljivih fenomena i identifikaciju strukturnih dijelova ličnosti koji su aktivni u interpersonalnom polju. Za razliku od strukturnog modela koji ima za cilj analizu sadržaja ego stanja Roditelj, Odrasli i Dijete funkcionalni model pruža informacije o procesu, odnosno o načinu korištenja sadržaja određenih ego stanja, kao i količini energije uložene u svako pojedinačno ego stanje. Naime, strukturni način promatranja ličnosti, podrazumijeva razvojno-povijesnu dimenziju, dok je funkcionalni pristup definiran u kategorijama »ovdje i sada« bez hipotetskog viška značenja.

Kao što je već spomenuto, u okviru funkcionalnog, dinamičkog modela ego stanje Roditelj dijeli se na dva dijela. Jedan dio naziva se Kritičan Roditelj (KR), a drugi Njegujući Roditelj (NR). Ni za jedno ego stanje ne može se tvrditi da je inherentno »dobro ili loše«, već postoje pozitivni i negativni aspekti svakog funkcionalnog ego stanja.

Kritičan Roditelj jedan je od načina funkcioniranja ego stanja Roditelj koji se ogleda u ponašanju motiviranom roditeljskim direktivama, a koje je često usmjereno prema netolerantnoj kontroli uz istovremeno podcjenjivanje mogućnosti drugih ljudi.

Njegujući Roditelj podrazumijeva usmjerenost na druge, pružanje podrške, pronalaženje dobrog, nagrađivanje i ohrabrivanje kako drugih ljudi tako i osobnog Djeteta na unutrašnjem, intrapersonalnom planu.

Ego stanje **Odrasli** je u funkcionalnom modelu nepodijeljeno i opisuje vid ponašanja koje je adekvatan odgovor na situaciju »sada i ovdje« i koje demonstrira angažiranje kapaciteta ličnosti Odraslih.

Ego stanje Dijete, također prema funkcionalnom modelu, izdiferencirano je na dva dijela, a to su ego stanje Slobodno Dijete i ego stanje Prilagođeno Dijete.

Slobodno Dijete je spontano u iskazivanju osjećaja, autonomno i neovisno o roditeljskom utjecaju.

Prilagođeno Dijete opisuje oblike ponašanja koji su zapravo automatsko ponavljanje obrazaca naučenih u djetinjstvu te uglavnom ne odgovaraju aktualnoj situaciji. Osoba kada je u ovom ego stanju često ne vodi računa o posljedicama svog ponašanja te može povrijediti sebe ili druge ljude.

Vrijednost funkcionalne analize sastoji se u mogućnosti usmjerenog promatranja ponašanja (odgovarajućih riječi, gesta, tonova, tjelesnog držanja, facijalnih ekspresija) definiranog u kategorijama »ovde i sada« te samim tim i mogućnosti empirijske provjere modela. Defniranje osam funkcionalnih ego stanja inspiriralo je pojedina istraživanja, kako u području tako i izvan njega, čiji je neposredni cilj bio razvijanje instrumenata za mjerenje pojedinih teorijskih koncepata. Istraživanja su, između ostalog, pokazala da visoko izražena ego stanja Negativno Prilagođeno Dijete i Negativan Njegujući Roditelj koreliraju s patološkim tendencijama ličnosti (Thorne i Faro, 1980.; Kron, 1988.). Uz pomoć konstruiranja egograma, moguće je dalje razvijati terapijsku strategiju, formulirati preliminarni ugovor o promjeni s klijentom i odrediti jasne ciljeve tretmana. Egogram i skala interpersonalne razmjene također se mogu koristiti i u praćenju efekata psihoterapijskog postupka ili edukativno terapijskog rada (Petrović, 1981.). Spomenute inventare ličnosti moguće je također koristiti i prilikom profesionalnog odabira i procjene komunikacijskog stila kandidata, točnije njegove fleksibilnosti i adaptabilnosti (Cronbach, 1970.).

Svaka osoba po Dusayju (Dusay, 1977.) koristi 100% raspoložive psihičke energije u funkcioniranju u bilo kojem trenutku, što se može predstaviti preko koncepta egograma koji predstavlja grafički prikaz kako je energija raspodijeljena u svakom od funkcionalnih ego stanja. Koncept egograma temelji se na hipotezi konstantnosti, prema kojoj su ljudske transakcije i kvaliteta socijalne razmjene

utemeljeni na zatvorenom sustavu psihičke energije unutar ličnosti s relativno konstantnom razinom. Ono što se naizgled može činiti kao previše ili premalo energije u vidljivom ponašanju osobe, izraz je samo specifične preraspodjele energije između ego stanja unutar ličnosti (Dusay, 1977.).

Egogram daje opis pojedincu određenom trenutku, odnosno funkcionalni profil ličnosti koji je promjenljiv, a vodi podrijetlo od prihvaćanja a zatim i internaliziranja utjecaja kako roditelja tako i drugih značajnih ličnosti. Za razliku od psihograma, koji predstavlja subjektivnu procjenu osobe o svom unutrašnjem životu i koji nam daje informacije o unutrašnjim snagama ličnosti, egogram osvjetljava unutrašnje, projicirane snage ličnosti koje mogu i drugoprocjenjivati i o njima izveštavati. Pojedinaac, kojega drugi promatraju i doživljavaju kao osobu, javni je entitet koji se iskazuje u trećem licu. Viviane Ber (Ber, 2001.) tvrdi da sve što se zna, pripisuje ili misli o nekom pojedincu konstituira tog pojedinca kao osobu. Tako je identitet nekog pojedinca kao osobe, po Ber, određen onim što mu drugi pripisuju.

Teorijska pretpostavka transakcijske analize ukazuje na to da je za harmoničnu vezu i zadovoljstvo brakom potrebno preklapanje snaga ličnosti u bar dva intrapsihičkapodručja, odnosno dva funkcionalna ego stanja ličnosti od sljedećih triju: Slobodno Dijete, Njegujući Roditelj ili Odrasli (Dusey, 1985.).

Preklapanje u jednom području čini vezu teškom, prožetom psihološkim igrama i simbiotskim stilovima vezivanja, pogotovo ukoliko kod partnera postoji preklapanje, odnosno simetrična funkcionalna investiranost ego stanja Prilagođeno Dijete. Ličnosti koje u najvećem stupnju ulažu psihičku energiju u funkcionalno ego stanje Prilagođeno Dijete (bilo da je riječ o njegovom Buntovnom ili Konformirajućem aspektu), izražavaju visok stupanj nezadovoljstva brakom.

Bez preklapanja na razini Slobodno Dijete, Njegujući Roditelj ili Odrasli, prema pretpostavkama Duseyja (Dusey, 1985.), gotovo da je nemoguće ostvariti pozitivno i funkcionalno bračno zajedništvo. Stoga, može se reći, prema funkcionalnom modelu ličnosti, očekuje se da izraženost ego stanja Prilagođeno Dijete i Kritičan Roditelj bude u optimalnom slučaju niža u odnosu na ostala tri ego stanja.

Ljudske transakcije koje uključuju afektivnu razmjenu, slično Duseyjevim egogramima i hipotezi o konstantnosti, utemeljene su na zatvorenom sustavu psihičke energije s relativno konstantnom razinom. Porast negativnih aspekata emotivne razmjene smanjuje količinu pozitivnog afektivnog ulaganja u odnos i obrnuto (McKenna, 1974.).

McKenna (McKenna, 1974.) u svom modelu interpersonalnih stilova ističe da se razmjene pozitivnih i negativnih jedinica pažnje kao znakova međusobnog prepoznavanja između ljudi, odvija kroz četiri aspektatransakcija i to: davanja, primanja, traženja i odbijanja pažnje. S obzirom na učestalost u ponašanju i kvalitetu navedenih oblika razmjene, za svaku ličnost može biti određen relativno

trajan profil interpersonalne razmjene. Ovaj profil zapravo predstavlja temelj za zaključivanje o interpersonalnom stilu ličnosti.

Međusobni snažni afektivni utjecaj bračnih partnera usmjerava našu pažnju na pitanje izbora partnera po kriteriju funkcionalne i afektivne usklađenosti i utjecaja tog izbora na razvoj i kontinuitet ličnosti. Rezultati longitudinalnih studija (Caspi i Herbener, 1990.) sugeriraju da izbor partnera sličnog sebi unaprjeđuje unutrašnju konzistentnost osobnih kvaliteta ličnosti. Naime, ljudi su u prilici da kroz izbor supružnika aktivno utječu na svoju dugoročnu konzistentnost ili promjenljivost u funkcioniranju, birajući partnere koji su im slični ili se razlikuju.

Socijalno-psihološki pristup za razliku od *TA* naglašava tezu o sličnosti kao kriteriju izbora partnera, ali i temelju partnerskog zadovoljstva (Buss, 1985.; Burleson i Samter, 1996.). Pod sličnošću se u tom smislu podrazumijevaju zajedničke vrijednosti, stavovi, socijalni status, obrazovanje, interesi i slično. *TA* pristup, s druge strane, naročito u svom dijelu koji se odnosi na analizu transakcija i igara, naglašava važnost izbora partnera na temelju komplementarnosti. Postojanje razlike učvršćuje jedan odnos utoliko što karakteristike jednog od partnera pogoduju zadovoljenju potreba onog drugog.

Berneov model komunikacije (Berne, 1976.) polazi od toga da komunikaciju među ljudima više pokreću i održavaju različita, pojedinačna ego stanja nego cjelokupna ličnost. Iz toga proizlazi da se komunikacija među ljudima može analizirati na jedan nov način. Prije Bernea, među teoretičarima komunikacije, prije svega inspiriranih kibernetikom (Watzlawick, 1967.; Bateson, 1972.; Haley, 1964.) zastupalo se mišljenje da se komunikacija sastoji uglavnom od razmjene eksplicitnih poruka, što je zapravo samo jedan od mogućih aspekata međuljudskih transakcija. Za razliku od mnogih teorija ličnosti krojenih iz perspektive kliničara, a koje se primarno bave unutrašnjim svijetom pojedinca, transakcijska analiza u prvi plan smješta funkcionalnu analizu interpersonalnog ponašanja.

Berne nije bio obiteljski terapeut, ali je govorio o transakcijskoj analizi u terapiji bračnih parova, a u okviru nje, posebno o analizi transakcija. Termin transakcija implicira socijalni odnos i komunikaciju, dok odnosi između ego stanja unutar jedne osobe spadaju u problem internog dijaloga. Cilj ovog terapijskog pristupa je promjena konteksta življenja partnerskog ili obiteljskog sustava kao cjeline, kroz korekciju transakcija putem uvježbavanja, sve dok se ne postigne slaganje u komunikaciji i stvaranje paralelnih transakcija (Berger, 1990.). U okviru terapije partnerskih odnosa otvara se potreba za detaljnim, individualnim ispitivanjima, kako neposrednih okolnosti koje mogu biti povod nastanka bračnih nesuglasica i teškoća, tako i utvrđivanja usklađenosti emocionalnih potreba, odnosno, jezikom transakcijske analize, komplementarnosti profila emocionalne razmjene (McKenna, 1974.). Pojedina istraživanja (Wolcott i Huges, 1999.) sugeriraju da je afektivna

inkompatibilnost supružnika jedan od ključnih faktora koji dovode do razvoda braka. Po ovim autorima, često, nije samo prisustvo problema u braku dovoljno za nastanak nepremostivih bračnih teškoća. Nedostatak pozitivnih elemenata jednog odnosa, kao što je prihvaćanje, empatija, tolerancija, ono je što dovodi do nezadovoljstva i potencijalnog razvoda braka.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Problem, ciljevi, varijable i hipoteze istraživanja

Problem istraživanja ovog rada je empirijsko provjeravanje teorijske pretpostavke o povezanosti između funkcionalnih i bihevioralnih pokazatelja dinamike ličnosti supružnika i njihovih obrazaca interpersonalne razmjene sa stupnjem zadovoljstva brakom. Polazna pretpostavka istraživanja podržana psihoterapijskim zapažanjima praktičara transakcijsko-analitičke orijentacije, govori da osobe prilikom izbora bračnog partnera nastoje pronaći ličnosti sa sličnim rasporedom psihičke energije između ego stanja, kao i kompatibilnim profilom interpersonalne razmjene. Spomenuta hipoteza utemeljena je prije svega na teoriji transakcijske analize i njenoj primjeni u radu s parovima (McKenna, 1974.; Dusey i Dusey, 1989.). Iznesena zapažanja bilo je moguće operacionalizirati u istraživačke svrhe i empirijski provjeriti primjenom egograma, kao grafičkog prikaza funkcionalnog profila ličnosti¹.

Cilj istraživanja

Opći cilj ovog istraživanja jest utvrđivanje odnosa između izračunatih vrijednosti funkcionalnih dimenzija ličnosti (na temelju kojih je moguće konstruirati egograme supružnika), njihovih stilova interpersonalne razmjene i stupnja općeg zadovoljstva bračnim odnosom i partnerom. Glavni teorijski cilj istraživanja je empirijska provjera funkcionalnog modela ličnosti, koncepta koji, prema teoriji transakcijske analize, predstavlja temelja procjenu relativno stabilne raspodjele psihičke energije između ego stanja unutar ličnosti (Stewart i Joines, 2000.). Prema tome, konkretni ciljevi istraživanja glase:

1. Ispitati odnos između funkcionalnog sklopa ličnosti partnera, u skladu s tvrdnjama transakcijske analize, i zadovoljstva brakom.

¹ Vidjeti prikaz egograma u poglavlju *Metoda prikupljanja i obrade podataka*.

2. Ispitati odnos između stila interpersonalne razmene partnera, u skladu s tvrdnjama transakcijske analize, i zadovoljstva brakom.

Varijable istraživanja

Zavisna: Opći stupanj zadovoljstva brakom i partnerom

Nezavisne: Funkcionalni sklop ličnosti
Stil interpersonalne razmjene

Opća hipoteza

Polazna pretpostavka istraživanja temeljena na teorijskim postavkama transakcijske analize, o čemu je u uvodnom dijelu bilo riječi, je, da partneri koji u najvećem stupnju ulažu psihičku energiju u funkcionalno ego stanje Prilagođeno Dijete (bilo da je riječ o njegovom Buntovnom ili Konformirajućem aspektu), izražavaju visok stupanj nezadovoljstva brakom. S druge strane, očekuje se da bračni parovi kod kojih postoji preklapanje funkcionalnih ego stanja Slobodno Dijete i Njegujući Roditelj iskazuju najveće zadovoljstvo svojim bračnim odnosom i partnerom. Također, polazeći od teorijske povezanosti funkcionalnog modela ličnosti i stila interpersonalne razmjene (McKenna, 1974.), očekuje se postojanje statistički značajne razlike u raspodjelama frekvenci prema kategorijama varijable stil interpersonalne razmene i zadovoljstvo brakom i partnerom.

Specifične hipoteze

H0-1 U populaciji bračnih zajednica postoje statistički značajne razlike u raspodjeli frekvencija između kategorija varijable zadovoljstvo brakom i partnerom ovisno o funkcionalnom profilu ličnosti.

H0-2 U populaciji bračnih zajednica postoje statistički značajne razlike u raspodjeli frekvencija između kategorija varijable zadovoljstvo brakom i partnerom ovisno o stilu interpersonalne razmjene.

Instrumenti i uzorak

U cilju operacionalizacije varijabli u istraživanju su primijenjeni sljedeći instrumenti:

- 1) Instrument za mjerenje funkcionalnih aspekata ličnosti, odnosno Upitnik bihevioralnih manifestacija ego stanja (Loffredo i sur., 2004.) konstruiran u skladu s Duseyjevim modelom funkcionalnog profila ličnosti, egogramom. Upitnik ego stanja (u daljem tekstu *ESQ-R*) kao mjera 5 funkcionalnih ego stanja odlikuje se visokom konstrukt validnošću. Koeficijent pouzdanosti, Crombachova alfa, izračunat metodom *split-half* korelacije, iznosi 0,73 i predstavlja donju granicu prihvatljive pouzdanosti.
- 2) Profili interpersonalne razmjene partnera ispitivani su primjenom kratkog upitnika u formi semantičkog diferencijala konstruiranog za potrebe ovog istraživanja prema modelu McKenna (McKenna, 1974.).
- 3) Opće zadovoljstvo brakom obaju supružnika ispitivano je zadavanjem dvaju standardiziranih upitnika:
 - Indeksa bračnog zadovoljstva, *IMS* (Cheung i Hudson, 1982.), i
 - Kansas skalom bračnog zadovoljstva, *KMS* (Schumm i sur.1986.).

Uzorak

Uzorak istraživanja je prigodan i čine ga 63 bračna para. Bračni parovi iz uzorka nisu u procesu razvoda, niti su se obraćali stručnjacima za pomoć u nadilaženju bračnih nesuglasica ili individualnih psiholoških tegoba. Radi se o parovima uzrasta od 30 do 50 godina starosti koji u prosjeku imaju jedno ili dvoje djece, višeg su obrazovnog statusa i subjektivno procjenjuju svoj ekonomski status prosječnim.

Metoda prikupljanja i obrade podataka

Zbog prirode postavljenih hipoteza i vrste varijabli koje su kategoričke (funkcionalni sklopovi ličnosti prema teoriji transakcijske analize) i varijablu opće zadovoljstvo brakom i partnerom kategorizirali smo u dvije razine - zadovoljni brakom i nezadovoljni brakom. Kategoriziranje je iz istih razloga provedeno i s kontinualnom varijablom kojom smo mjerili kvalitetu, odnosno stil interpersonalne razmjene.

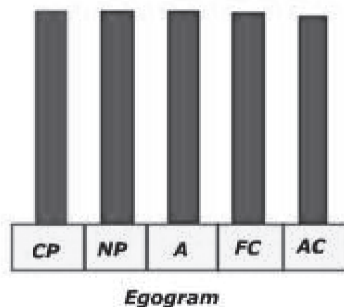
Osnovne deskriptivne mjere varijabli su frekvencije. Važnost dobivenih razlika u raspodjeli između varijabli utvrđivana je korištenjem *Fi* koeficijenta korelacije, a njegova statistička značajnost testirana je *Hi- kvadrat* testom.

Rezultati dobiveni na upitniku Općeg zadovoljstva brakom i partnerom izraženi su kao zbirni, prosječni rezultati dobiveni za svaki par. Analiza dobivenih rezultata na dvije skale Općeg zadovoljstva brakom pokazala je da ne postoje značajne razlike između partnera u tome kako se izjašnjavaju po ovom pitanju. Iz tog

razloga, kako bi se osigurao dovoljan broj ispitanika u svakoj teorijski relevantnoj kategoriji odgovora, odlučeno je da se izvrši sažimanje kategorija. Varijabla opće zadovoljstvo brakom i partnerom predstavljena je u vidu kategorija unutar kojih je rezultat iskazan kao prosječan za pojedinačni par. Pojedinačni rezultat na skali *IMS* može varirati između 0 i 100, pri čemu viši rezultati ukazuju na veću ozbiljnost identificiranost problema u relaciji. Rezultati ispod 30 ukazuju na odsustvo klinički značajnih relacijskih problema. Rezultati iznad 30 govore o prisustvu klinički značajnih problema. Rezultati preko 70 gotovo uvijek ukazuju na prisustvo ozbiljne razine stresa u relaciji i indikativni su za prisustvo nekog vida nasilja između partnerima (Cheung i Hudson, 1982.). Ovisno o postignutom rezultatu na skalama koje mjere opće zadovoljstvo bračnom relacijom i partnerom uzorak je podijeljen na dva dijela. Dvije grupe ispitanika formirane su u odnosu na to dobijaju li bračni parovi na skali zadovoljstva brakom rezultate koji su iznad ili ispod kritičnog rezultata 70. Bračne parove čiji je prosječan rezultat na skali zadovoljstva brakom 70 ili više smatramo zadovoljnim, dok parove čiji je rezultat ispod 70 smatramo nezadovoljnim bračnim odnosom. S obzirom da je uzorak relativno mali, grubom dihotomnom kategorizacijom ispitanika osiguran je podjednak broj ispitanika u svakoj kategoriji radi pouzdanosti usporedbe.

Rezultati dobiveni na upitniku koji mjeri funkcionalna ego stanja također su predstavljeni kao zbirni rezultati za oba supružnika, a dalje su tumačeni u skladu s postavljenim teorijskim pretpostavkama. Ovaj metodološki izbor napravljen je u skladu s polaznim teorijskim pretpostavkama koje se tiču relacije, odnosno usklađenosti funkcionalnog sklopa ličnosti između partnera. Interpretacija numerički izraženih rezultata dalje se temeljila na teorijskoj pretpostavci da je najpoželjniji vid egograma, grafički prikazano, egogram ravnog vrha, kod kojeg su sve funkcionalne dimenzije ličnosti podjednako zastupljene.

Slika 1. (Preuzeto iz Dusey i Dusey, 1989.)²

² Legenda za sliku 1.: CP - Kritičan Roditelj, NP - Njegujući Roditelj, A - Odrasli, FC - Slobodno Dijete, AC -Prilagođeno Dijete.

Polazna pretpostavka operacionalizirana je kao određena kombinacija dvaju ego stanja, odnosno vida ponašanja, koja su najizraženija, a time i najviše stimulirana, unutar relacije. Iz toga slijede unaprijed definirane kategorije unutar kojih su raspoređene frekvencije odgovora. Isto vrijedi i za varijablu stilovi emocionalne razmjene (McKenna, 1974.). S obzirom na to da kvaliteta emocionalne razmjene između supružnika može ići u pozitivnom ili negativnom pravcu, rezultati dobiveni ovim instrumentom izraženi su kao prosječna odstupanja u odnosu na nultu vrednost koja bi sugerirala interakcijsku uravnoteženost ispitanika po ovom pitanju.

Usporedba dviju grupa ispitanika u odnosu na dobivene profile s približno podjednakim brojem parova u svakoj grupi, s jedne strane onih koji iskazuju zadovoljstvo brakom, a s druge strane parova koji nisu zadovoljni brakom i partnerom, imala je za cilj uvid u kvantitativne i kvalitativne razlike između grupa u odnosu na spomenute kriterije, postojeće stilove interpersonalne razmjene bračnih partnera i funkcionalnog sklopa ličnosti (dominirajućih ego stanja unutar relacije).

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Odgovori ispitanika dobiveni zadavanjem *ESQ-R* instrumenta, kao i skale interpersonalnog profila, raspoređuju se oko aritmetičke sredine i ne odstupaju značajno od normalne raspodjele. Dakle, možemo zaključiti da se čak i na malom uzorku ispitanika, poput našeg, upitnik *ESQ-R*, kao i skala interpersonalnog profila, odlikuju zadovoljavajućom diskriminativnošću.

Korelacija između dviju skala zadovoljstva brakom, Pearsonov koeficijent korelacije, iznosi 0,771 ($p < 0,001$). Ovako visoka korelacija govori nam da se za mjerenje zadovoljstva brakom može koristiti bilo Kansas skala bračnog zadovoljstva (u daljnjem tekstu *KMS*) bilo Indeks bračnog zadovoljstva (u daljnjem tekstu *IMS*). Ovaj podatak veoma je značajan ukoliko se uzme u obzir da *IMS* skala ima samo tri pitanja i vrlo je pogodna za brzo utvrđivanje stupnja zadovoljstva brakom, kako u terapijske i dijagnostičke svrhe partnerskih odnosa, tako i u istraživačke svrhe na velikim uzorcima ispitanika.

Daljnja analiza rezultata (vidjeti tablicu 1.) ukazuje na to da, uvjetno rečeno, funkcionalno stabilniji partneri, odnosno oni koji postižu visoke rezultate na skalama Odrasli, Njegujući Roditelj i Slobodno Dijete istovremeno imaju i veći indeks zadovoljstva brakom.

Tablica 1. Raspodjela po kategorijama varijable funkcionalni profil ličnosti

	Nezadovoljan	Zadovoljan
Oba partnera: Kritičan Roditelj ili Prilagođeno Dijete	9	8
Jedan partner: Kritičan Roditelj ili Prilagođeno Dijete	18	8
Oba partnera: Slobodno Dijete, Odrasli, Njegujući Roditelj	1	19

Fi – koeficijent korelacije je 0,56, dok odgovarajući koeficijent razlike Hi-kvadrat iznosi 19,559, što je statistički značajno na razini 0,01 ($\chi^2= 19,559$; $p<0,001$, $df= 2$).

Na temelju dobivenih podataka zaključuje se da ukoliko su oba partnera funkcionalno stabilna, iz perspektive transakcijsko-analitičkih teorijskih pretpostavki, to jest postižu visoke rezultate na skalama Odrasli, Njegujući Roditelj, Slobodno Dijete, supružnici su izuzetno zadovoljni brakom. Ukoliko su oba partnera funkcionalno nestabilna, bilo da prevladavaju funkcionalni aspekti Kritičan Roditelj ili Prilagođeno Dijete, bračni partneri su prosječno zadovoljni brakom. Međutim, ukoliko je jedan partner u tom smislu stabilan, a drugi nestabilan, izražava se visoko nezadovoljstvo brakom (vidjeti tablicu 1.).

Iz ovakve kombinacije, također i na temelju pretpostavljenih teorijskih predviđanja, proizilazi izuzetno nizak rezultat na skali zadovoljstva brakom. Daljnji podaci ukazuju na to da u kombinaciji dvaju funkcionalnih nestabilnih partnera daju viši rezultat na skali zadovoljstva brakom nego u slučaju kad je jedan partner stabilan, a drugi nestabilan. Na temeljusvega iznesenog možemo djelomično prihvatiti postavljenu hipotezu o postojanju značajnih razlika u raspodjeli rezultata unutar uzorka prema varijabli zadovoljstvo brakom i partnerom ovisno o funkcionalnom profilu ličnosti.

Kvantitativna analiza rezultata ukazuje na to da bračni partneri koje odlikuje fleksibilan stil interpersonalne razmjene, dakle ni jedan od ispitivanih indikatora varijable stil interpersonalne razmjene ne predstavlja dominantan, odnosno isključiv vid interakcije, istovremeno na skali zadovoljstva brakom postižu najviše rezultate. Također, ukoliko jedan od partnera izražava određenu specifičnu komunikacijsku tendenciju, odnosno preferira jedan od ponuđenih indikatora kvalitete interpersonalne razmjene više od drugih, dok je drugi partner uravnoteženog, od-

nosno fleksibilnog stila interakcije, rezultat na skali zadovoljstva brakom je i u tom slučaju gotovo podjednako visok.

S druge strane, ukoliko oba partnera izražavaju tendenciju izrazite preferencije pojedinih vidova interpersonalne razmjene, koji postaju isključivi u odnosu na neke druge oblike razmjene, npr. uslijed eventualnog razvojnog deficita ili neurotske adaptacije ličnosti, rezultat na skali zadovoljstva brakom je značajno niži nego u prethodno navedenim slučajevima. Čak i u situacijama u kojima je kod partnera primijećeno postojanje komplementarnih potreba na temelju interpersonalnih profila (jedan uvijek traži pažnju, dok je drugi uvijek pruža), rezultat na skali zadovoljstva odnosom i u tom slučaju je značajno niži.

U tablici 2. dan je pregled frekvenci bračnih relacija u odnosu na njihovo zadovoljstvo brakom u kojima je bar jedan od partnera uravnoteženog obrasca emotivne razmjene, kao i bračnih relacija u kojima se ni jedan od partnera ne odlikuje uravnoteženim obrascem.

Tablica 2. Frekvence različitih stilova interpersonalne razmjene

	Nezadovoljan	Zadovoljan
Neuravnotežen obrazac	24	11
Uravnotežen obrazac	4	24

F_i – koeficijent korelacije je 0,55, dok odgovarajući koeficijent razlike, Hi-kvadrat, iznosi 18,775, što je statistički značajno na razini 0,01 ($\chi^2 = 18,775$; $p < 0,01$, $df = 1$). Na temelju dobivenih rezultata možemo djelomično prihvatiti postavljenu hipotezu prema kojoj postoje značajne razlike u raspodjeli rezultata unutar uzorka prema varijabli zadovoljstvo brakom i partnerom ovisno o stilu interpersonalne razmjene.

RASPRAVA

Na temelju dobivenih podataka, kao što se na temelju teorijskih pretpostavki i očekivalo, može se zaključiti da ukoliko su oba partnera takvog rasporeda funkcionalnih ego stanja, koji najviše nalikuje egogramu ravnog vrha, to jest kada se izračunaju prosječni rezultati za oba partnera, vidi se da najviše rezultate postižu na skalama Odrasli, Njegujući Roditelj, Slobodno Dijete, supružnici su u visokom stupnju zadovoljni bračnim odnosom.

Ukoliko, pak, grafički prikazano, izgled egograma obaju partnera značajno odstupa, bilo od normalne raspodjele unutar egograma, bilo od egograma ravnog vrha gdje postoji podjednaka izraženost svih funkcionalnih ego stanja unutar ličnosti, a što bi dalje ukazivalo da unutar ličnosti prevladavaju dimenzije Kritičan Roditelj ili Prilagođeno Dijete, partneri su prosječno zadovoljni brakom.

Navedeni podatak ne ide u prilog početnoj pretpostavci koja glasi da osobe koje u značajnoj mjeri ulažu psihičku energiju u funkcionalni aspekt ličnosti Prilagođeno Dijete generalno doživljavaju nezadovoljstvo bračnim odnosom i partnerom. Prisustvo istih ili kompatibilnih personalnih adaptacija kod supružnika doprinosi boljem razumijevanju i većoj kooperativnosti partnera, pod čim podrazumijevamo postojanje simetričnosti po pitanju preferiranih kanala komunikacije bilo da je u pitanju mišljenje, osjećaji ili ponašanje. Personalna adaptacija, ili kako je još nazivaju pojedini autori kontraskript (Steiner, 1974.), predstavlja nesvjesni životni scenarij utemeljen na direktivama, propisima i poukama koje su obično u saglasnosti sa socijalnim i kulturnim zahtjevima sredine. Naime, kako to Foucault (Foucault, 2005.) objašnjava, umjesto da pustimo druge da promatraju svaki naš pokret, mi radije disciplinirajmo sami sebe kako ne bismo radili one stvari koje bi se mogle smatrati lošima ili neadekvatnima.

Istraživanje je pokazalo da ukoliko kod jednog od partnera iz uzorka dominiraju funkcionalna ego stanja Njegujući Roditelj, Slobodno Dijete, Odrasli unutar ličnosti, a kod drugog ego stanja Kritičan Roditelj ili Prilagođeno Dijete, kod supružnika se izražava visoko nezadovoljstvo brakom.

Registrirano nezadovoljstvo bračnim odnosom kod ispitanika iz spomenute kategorije moglo bi se dovesti u vezu s veoma čestom pojavom pseudokomplementarnosti između supružnika. Naime, čak i kada se percepcija prirode i kvaliteta bračnog odnosa značajno razlikuje između supružnika, jedan od partnera može kontinuirano nastojati svojim ponašanjem potaknuti željeno ponašanje kod onog drugog, a u skladu s osobnim viđenjem partnera i njihovog odnosa. Pod utjecajem snažne želje za kompletiranjem i validacijom idealizirane slike o sebi, kao i potrebe da se kroz zajedništvo s partnerom razvije samopoštovanje, nastaju teškoće u prihvaćanju partnerovih različitosti. Ovakvi rigidni oblici ponašanja predstavljaju problem u zrelijim fazama odnosa, proizvedeći kod partnera zastrašujuće osećaje, gotovo nalik doživljaju depersonalizacije, budući da dovode do otpisivanja osobnih autentičnih potreba radi zadovoljenja neurotičnih potreba supružnika i očuvanja bračne zajednice.

Iskustvo psihoterapeuta uključenih u savjetodavni rad i terapiju partnerskih odnosa svjedoči o tome da pojedinci sa simptomima neurotičnog poremećaja teže k zasnivanju bračne zajednice s osobama koje su različite od njih, u smislu

konstitutivnih elemenata ličnosti i interakcijskih stilova, a zatim ostvaruju vanbračne odnose s osobama koje su im slične (Dusey i Dusey, 1989.).

Dobiveni podaci također ukazuju da bračni partneri kod kojih su najdominantnija funkcionalna ego stanja Kritičan Roditelj ili Prilagođeno Dijete postižu viši rezultat na skali zadovoljstva brakom nego što je to slučaj kada kod jednog od partnera dominiraju funkcionalna ego stanja Slobodno Dijete, Njegujući Roditelj, Odrasli, a kod drugog Prilagođeno Dijete ili Kritičan Roditelj.

Relativno zadovoljstvo bračnom relacijom supružnika kod kojih u ponašanju dominiraju dimenzije ličnosti Kritičan Roditelj ili Prilagođeno Dijete navodi na zaključak da je, nasuprot polaznoj pretpostavci prema kojoj se u ovom slučaju očekuje izrazito nezadovoljstvo bračnim odnosom, moguće kroz visok stupanj adaptacije ličnosti i odigravanje psiholoških igara, ipak donekle ostvariti uravnotežene vidove trajne međuljudske vezanosti. Partneri postaju ugodno predvidljivi jedan drugome, što dovodi do umanjenja neizvesnosti i anksioznosti unutar relacije.

Partneri između kojih postoji psihološka i emotivna distanca kroz manipulativna osjećaje i repetitivne gotovo ritualizirane komplementarne transakcije, transakcijske igre, osiguravaju sebi visoku razinu afektivne razmjene. Berne definira igre kao »nizove komplementarnih, skrivenih transakcija koje vode unaprijed određenom, predvidljivom ishodu« (Berne, 1976.). Promatrano iz jedne šire vremenske perspektive, psihološke igre su integralna, dinamička komponenta nesvjesnog životnog individualnog plana. Međutim, povijesni faktori ne vode automatski do sadašnjeg ponašanja. Neko ponašanje će se nastaviti ili pogoršati samo ako potvrđuje partnerovo viđenje svijeta i igra ulogu u širem sustavnom kontekstu.

Na osnovi do sada iznesenih podataka možemo, dakle, isključiti komplementarnost, u smislu različitosti funkcionalnog rasporeda ego stanja unutar ličnosti partnera kao poželjno stanje i mogući prediktor bračne uspješnosti. Ovo je indikativan nalaz koji uzimamo s rezervom zbog malog uzorka, ali nam on može poslužiti kao hipoteza u sljedećim istraživanjima.

Bračni partneri, budući da su upućeni na svakodnevnu interakciju i ekstenzivnu koordinaciju u vođenju računa o zajedničkim zadacima i eventualnim problemima, postojećom sličnošću interpersonalnih stilova, potiču i podržavaju adaptivni proces. Rezultati sugeriraju da funkcionalna simetričnost može ići u pravcu konfluentnosti dimenzija Slobodno Dijete, Njegujući Roditelj, Odrasli, ali također i u pravcu preklapanja Prilagođeno Dijete i Kritičan Roditelj dimenzija ličnosti kod bračnih partnera. Ovakvi vidovi intimnih odnosa temelje se na ogledanju osobnog ponašanja u aktualnom ponašanju supružnika. Osobnai interpersonalna ravnoteža podržana je u situaciji u kojoj je osoba u stanju pronaći partnera čiji stil interakcije i

socijalna pravila koja slijedi ne zahtijevaju bitne izmjene u njenom stilu ophođenja i komuniciranja.

Podaci istraživanja također ukazuju na to da ukoliko u braku postoji bar jedna osoba koja je spremna umjereno i ujednačeno davati, odbijati, prihvaćati i tražiti pažnju, brak je stabilniji a supružnici zadovoljniji. Primijećena pojava bi se prije svega mogla dovesti u vezu s povećanom fleksibilnošću i spremnošću osobe uravnoteženog interakcijskog obrasca da se spontano prilagodi na promjenljive životne okolnosti i situacije. Bračne parove iz ovog uzorka koji postižu najviše rezultate na skali zadovoljstva brakom, odlikuju recipročni obrasci emotivne razmjene koji obuhvaćaju kako aspekte komplementarnosti, tako i aspekte simetrije, ovisno o zahtjevima tekuće situacije.

Prekomjerno oslanjanje na strukturu, izvjesnost ili rutinu kada je riječ o emotivnoj razmjeni s partnerom, za osobnost može imati kompenzacijsku funkciju uslijed gubitka osjetljivosti za internu stimulaciju i/ili nezadovoljene potrebe za bliskošću. Kao što je već rečeno, konstrukcija rigidnog životnog plana inhibira spontanost i ograničava socijalnu fleksibilnost osobe, a time i kvalitetu komunikacije i emotivne razmjene osobe. Uostalom, svi spomenuti transakcijski fenomeni, poput ego stanja, igara, životnog skripta, otpisivanja i personalnih adaptacija sugeriraju postojanje psihološke prestrukturiranosti ličnosti u svrhu obrane od neugodnih ili ugrožavajućih iskustava.

ZAKLJUČAK

Na temelju ovog istraživanja dobili smo neke indikatore koji bi mogli predstavljati prediktore bračnog zadovoljstva.

Rezultati istraživanja ukazuju na to da je kod parova koji su veoma zadovoljni bračnim odnosom primijećeno postojanje sličnih funkcionalnih profila ličnosti. Ukoliko su oba partnera takvog rasporeda funkcionalnih ego stanja unutar egograma koji najviše nalikuje obliku Gaussove krivulje (u prosjeku imaju najviše rezultate na skalama Odrasli, Njegujući Roditelj, Slobodno Dijete), partneri su u visokom stupnju zadovoljni bračnim odnosom. Ukoliko kod jednog od partnera dominiraju funkcionalna ego stanja Njegujući Roditelj, Slobodno Dijete, Odrasli, a kod drugog ego stanja Kritičan Roditelj ili Prilagođeno Dijete, kod partnera se iskazuje visoko nezadovoljstvo brakom.

Bračni partneri kod kojih su najdominantnija funkcionalna ego stanja Kritičan Roditelj ili Prilagođeno Dijete postižu viši rezultat na skali zadovoljstva brakom nego u slučaju kad kod jednog partnera dominiraju funkcionalna ego stanja Slobodno Dijete, Njegujući Roditelj, Odrasli, a kod drugog Prilagođeno Dijete

ili Kritičan Roditelj. Dakle, partneri koji imaju različit funkcionalan profilčnosti mogu biti izloženi riziku neuspjeha braka u nešto većoj mjeri od onih sa sličnim funkcionalnim profilom.

Bračni partneri koje odlikuje fleksibilan stil interpersonalne razmjene, što bi značilo da ni jedan od ispitivanih indikatora interpersonalne razmjene ne predstavlja dominantan vid interakcije, istovremeno na skali zadovoljstva brakom postižu najviše rezultate.

Podaci istraživanja također sugeriraju da ukoliko u braku postoji bar jedna osoba koja je spremna umjereno i ujednačeno davati, odbijati, prihvaćati i tražiti pažnju, partneri su zadovoljniji.

Partneri zadovoljni bračnim odnosom više međusobno komuniciraju, bogato se koristeći kako verbalnom komunikacijom, tako i neverbalnom, s obzirom da je njihov repertoar mogućih transakcijskih opcija veoma širok. Osjetljivost na osjećaje i potrebe onog drugog u vezi, ne podrazumijeva istovremeno zanemarivanje vlastitih želja i potrebe. Uspjeh bračne zajednice leži upravo u postignutom balansu između negativnih i pozitivnih aspekata interakcije (pozitivni i negativni aspekti pažnje), kao i u izbalansiranoj emotivnoj razmjeni između bračnih partnera.

Zaključke provedenog istraživanja moguće je praktično iskoristiti prilikom sastavljanja relacijskog dijagrama transakcija supružnika s ciljem identificiranja izvora komunikacijskih problema u bračnim relacijama, uzimajući pri tome u obzir funkcionalnu dinamikučnosti partnera. Primjena dijagrama u transakcijskoj analizi pokazala se veoma korisnom tehnikom u terapiji, s obzirom na to da olakšava komunikaciju između klijenata i terapeuta. Spoznaje o stilovima afektivnog izražavanja partnera do kojih je moguće doći kroz predbračno savjetovanje ili psihoterapiju i to psihoterapijskom intervencijom koja se odnosi na dekontaminaciju ego stanja Odrasli mogu predstavljati dragocjen uvid za buduće supružnike. Nakon toga, osoba može donijeti odluku da kroz savjetodavno- edukativni rad ili psihoterapiju promijeni način na koji je do tada komunicirala s drugima zbog zadovoljenja svojih potreba, ili pak može izabrati da u skladu s doživljenim uvidom podrži svoje i partnerove snage i konstruktivne komunikacijske stilove, unaprjeđujući time svoj bračni odnos u budućnosti.

LITERATURA

1. Bateson, G. (1972). **Steps to an ecology of mind: Collected essays in anthropology, psychiatry, evolution, and epistemology**. Chicago: University Of Chicago Press.
2. Ber, V. (2001). **Uvod u socijalni konstrukcionizam**. Beograd: Zepter books world.
3. Berger, D. (1990). Porodična terapija. U: Berger, J., Biro, M. & Hrnjica, S. (ur.) **Klinička psihologija – individualna i socijalna**. Beograd: Naučna knjiga, 671-691.
4. Berne, E. (1961). **Transactional analysis in psychotherapy**, New York: Grove Press.
5. Berne, E. (1976). **Beyond games and scripts**. New York: Ballantine books.
6. Buss, D. M. (1985). Human mate selection. **American Scientist**, 73 (1-2), 47-51.
7. Burlison, B. R. & Samter, W. (1996). Similarity in the communication skills of young adults: Foundations of attraction, friendship, and relationship satisfaction. **Communication Reports**, 9, 127-139.
8. Caspi, A. & Herbener, E. S. (1990). Continuity and change: Assortative marriage and the consistency of personality in adulthood. **Journal of Personality and Social Psychology**, 62 (2), 281-291.
9. Cronbah, L. (1970). **Essentials of psychological testing**. New York: Harper & Row.
10. Dusay, J. (1977). **Egograms**. New York: Harper and Row.
11. Dusey, K. (1985). **Egostate imbalance: An indicator of marital dissatisfaction**. Doctoral dissertation. San Diego: California Coast University.
12. Dusey, M. J. & Dusey, M. K. (1989). **Couples therapy**. San Francisco: Script Free Publications.
13. Foucault, M. (2005). **Psihijatrijska moć; Predavanja na College de France 1973.-1974**. Novi Sad: Svetovi.
14. Gottman, J. & Notarius, C. (2000). Decade review: Observing marital interaction. **Journal of Marriage and the Family**, 62 (4), 927-947.
15. Haley, J. (1964). Research on Family Patterns: An Instrument Measurement, **Family Process**, 3, 41-65.
16. Cheung, P. P. L. & Hudson W. W. (1982). Index of marital satisfaction. **Journal of Social Service Research**, 5 (1), 101-118.

17. Loffredo, D. A. Harrington, R., Munoz, M. K. & Knowles, L. R (2004). The Ego State Questionnaire-Revised, **TA Journal**, 34 (1), 90-95.
18. Kron, L. (1988). Modeli u Transakcionoj analizi, **Psihologija**, 21 (1-2).
19. McKenna, J. (1974). Stroking Profile. **TA Journal**, 4 (4), 20-24.
20. Petrović, V. (1981). **Egogrami kao način praćenja promena u psihoterapiji**, diplomski rad. Beograd: Filozofski fakultet Univerzita u Beogradu.
21. Schumm, W. R., Paff-Bergen, L. A., Hatch, R. C. & Obiorah, F. C. (1986). Kansas marital satisfaction scale. **Journal of Marriage and the Family**, 48 (2), 381-387.
22. Steiner, C. (1974). **Script people live**. New York: Grove Press
23. Stewart, I. & Joines, V. (2000). **TA Today**. London: Lifespace Publishing.
24. Thorne, S. & Faro, S. (1980). The ego state scale: A measure of psychopathology. **TA Journal**. 10 (1), 49-52.
25. Watzlawick, P. (1967). **Pragmatics of human communication**. New York, London: W.W. Norton & Company
26. Wolcot, I. & Hughes, J. (1999). **Towards understanding the reasons for divorce**. Working paper No. 20. Melbourne: Australian Institute of Family Studies.

Kristina Brajović Car

Department of Psychology

Faculty of Media and Communications

Singidunum University, Belgrade

Marina Hadži Pešić

Department of Psychology

Faculty of Philosophy

University of Niš

DIFFERENCES IN MARITAL SATISFACTION DEPENDING ON EGOGRAM PROFILES AND INTERPERSONAL STYLES OF PARTNERS

SUMMARY

The survey was aimed at testing and verifying the hypothesis based on the transactional analysis theory. The assumption stated that there was an indicative correlation between egogram profiles, styles of interpersonal interaction and the level of marital satisfaction. The sample included 36 married couples from urban environments. The following instruments were used for data collection: Ego State Questionnaire, Interpersonal Profile Scale, Index of Marital Satisfaction and Kansas Marital Satisfaction Scale. The results showed that, in certain circumstances, the difference in interpersonal styles of partners, even if complementary, as well as functional personality profiles could represent indicators of potential marital challenges and difficulties.

Key words: *transactional analysis, functional model of personality, ego profile, interpersonal interaction style, egogram.*

